

האותיות ההפוכות

תופעה מוזרה מצויה בפרשתנו. אחד הקטעים שבמוקד הפרשה, הקטע הידוע המתחיל במלים "וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרֶץ" (י, לה-לו) מוקף בשני נו"נין הפוכים בתחילתה ובסופה. אלו הן "סימניות" הבאות ללמד ולהורות על משהו. חז"ל הדגישו את חשיבותו של הקטע בקביעה (שבת קטו ע"ב) שיש לראות קטע זה כאילו הוא ספר עצמאי. מתוך כך מתחלק ספר 'במדבר' לשלושה ספרים שונים, ובתורה אין חמישה ספרים אלא שבעה. ואכן מובאים בסוגיה התלמודית דברי ר' שמואל בר נחמן בשמו של ר' יונתן שהדבר רמוז בדברי הכתוב (משלי ט, א): "חֲצֵבָה עֲמוּדֶיהָ שְׁבָעָה".

מה פשר הדברים? את החידה הזאת ניסה לפתור חכם יהודי מיוחד במינו, שלמה מלכו (1500-1532). שהתייצב לפני מלכים ואף לפני האפיפיור קלמנס השביעי שהעריץ את מלכו וניסה להגן עליו. הוא נשרף על קידוש השם בפקודתו של הקיסר קרל החמישי. בספר דרשותיו, 'הספר המפואר' הוא עמד על דברים אלה והעלה את ההשערה שבין הנוני"ן כאילו מסתתר ספר איוב! הדברים רמוזים במאמר נוסף המצוי במסכת בבא-בתרא (יד ע"ב): "משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב". שלמה מלכו מתפלל: "פשיטא שבכלל ספרו נכלל גם כן פרשת בלעם". אלא שהוא בא להודיענו "כי כמו שפרשת בלעם הוא נכלל בהתורה, כך ספר איוב הוא בכלל התורה, ולזה נכתבו אלו הנוני"ן להודיענו שאע"פ שספר איוב הוא מבחוץ הוא בתוך התורה". הנונין שבפרשת בהעלותך אכן רומזות על ספר שנשאר בחוץ למרות שמקומו בפנים: "ואע"פ שהוא מבחוץ הרי הוא כאילו היה בין שני נוני"ן". זה ספר איוב. לפי זה, פרשת 'ויהי בנסוע' מתייחסת להתחלת המסע ההיסטורי של היהודים בעולם, ובו "התוכחות והייסורים והנסיונות שעתידים להיות מיוסרים בהם". איוב אינו דמות אישית היסטורית ואף לא דמות ספרותית של אדם הסובל, אלא מייצג את עם ישראל כולו. מעתה הפירוש הטרגי של הפרשה והסימניות: דברי משה: "קוֹמָה ה' וַיִּפְצוּ אֵיבָיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ", "וראשיהן כפופות למטה להורות שהטוב וההשפעה שהיה לישראל מתחילה עתידין להתהפך וארון הקודש עתיד ליסע ממקומו וישראל עתידים להיות נשפלים ממעלתם ולהיות מיוסרים בייסורין וארצותיהם עתידות שישבו בהם אויביהם...ואח"כ אמר קומה ה'... שאין אומרים קומה אלא למי שהוא נופל לרמוז מפלתן של שונאי ישראל, וכשיקום הקב"ה בסיוע ישראל יפוצו אויביו וינוסו משנאיו..."

מתייחס לתקופות הנפילה של עם ישראל. הגאולה, נרמזת בפסוק השני: "שׁוֹבָה ה, רַבְבוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל". 'שׁוֹבָה' היא בקשת הגאולה, ואכן, היא רמוזה בפרק האחרון של הספר (מב, י): "וה' שָׁב אֶת שְׁבִית" או "אֶת שְׁבוֹת אֵיבֹב", ביטוי שהוא מיוחד לגאולה הקולקטיבית של עם ישראל. שלמה מלכו מוכיח את דעתו מתוך דברי הספר בסיומו: "ויש

לראות למה אמר שבות מעניין שביה שהרי איוב לא נשבה מעולם, אלא הכוונה, להורות על שבות יעקב כמו שאמר (תהלים פה, ב): "רְצִיטָה ה' אֶרְצֶדָּה שְׁבוּת" או "שְׁבַת שְׁבִית יַעֲקֹב".

איוב הוא ישראל, ושלת הריעים אינם אלא האומות, כפי שנרמז במוצאם, ביניהם הנצרות והאיסלאם. היום הייתי מוסיף כמשתתף שלישי את האנטישמיות המודרית....לא כן המשתתף הנוסף בדיון, אֱלִיהוּא בֶן בְּרַכְיָא הַבּוּזִי מְשֻׁפָּחַת רָם. שם זה קרוב מדי לאלהו הנביא כדי שיהיה מקרי. לפי מלכו, אליהו הנביא "עתיד לבוא להכיר כל אחד ואחד מישראל שלא ישארו בין האומות" זהו רמז לאנוסים אשר לכאורה אבדו, שאחד מהם היה שלמה מלכו עצמו". דברי הריעים המאשימים והמונים את איוב אינם אלא הבל. אליהו בן ברכאל הוא המבורך למרות שהוא הבוזי מְשֻׁפָּחַת רָם: "שהאומות בזמן רוממותם היו מבזים את ישראל". לא כן רעי איוב עליהם נאמר (מב, ז): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֱלִיפַז הַתִּימְנִי חָרָה אַפִּי בְּךָ וּבְשִׁנֵּי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב", ושלמה מלכו מוסיף: "שיחרה בהם אפו של הקב"ה..". למה? "לפי שלא נשאו ונתנו באמונה בעולם ואין להם תורה כעבדי איוב שהוא ישראל". רעיון אוניברסרלי מתערב כאן עם הרעיון היהודי של אמיתות המקרא.

אולם החטא הגדול ביותר של הדתות והאומות הוא ללא ספק הרעיון שהסבל של עם ישראל מוכיח שהוא לא צודק. זאת שגיאה איומה, ואולי היא מוכיחה את ההיפך. כפי שלימד ישעיהו הנביא, זהו גורלו של עבד ה'. ומי שמסתכל על ההיסטוריה הנוכחית יכול להיווכח, שמי שלא עבר את הסבל, או מי מכחיש את הסבל שעבר ולא לומד ממנו, הוא משרתו של השטן ולא של הקב"ה.